

Ф.Э. Боргсдорф

**Поверенные воинские
правила како неприятелские
крепости силою брати**

**Москва
«Книга по Требованию»**

УДК 93
ББК 63.3
Ф11

Ф11 **Ф.Э. Боргсдорф**
Поверенные воинские правила како неприятельские крепости силою брати / Ф.
Э. Боргсдорф – М.: Книга по Требованию, 2021. – 43 с.

ISBN 978-5-458-10680-1

Его царскому величеству к предъбудушей славе изображены. Чрез Ериста
Фридериха барона, фон Боргсдорфа, цесарского величества Римского, учре-
жденнаго начального инженера. В лето Господне, 1697. Москва, 1709.

ISBN 978-5-458-10680-1

© Издание на русском языке, оформление
«YOYO Media», 2021

© Издание на русском языке, оцифровка,
«Книга по Требованию», 2021

Эта книга является репринтом оригинала, который мы создали специально для Вас, используя запатентованные технологии производства репринтных книг и печати по требованию.

Сначала мы отсканировали каждую страницу оригинала этой редкой книги на профессиональном оборудовании. Затем с помощью специально разработанных программ мы произвели очистку изображения от пятен, клякс, перегибов и попытались отбелить и выровнять каждую страницу книги. К сожалению, некоторые страницы нельзя вернуть в изначальное состояние, и если их было трудно читать в оригинале, то даже при цифровой реставрации их невозможно улучшить.

Разумеется, автоматизированная программная обработка репринтных книг – не самое лучшее решение для восстановления текста в его первоизданном виде, однако, наша цель – вернуть читателю точную копию книги, которой может быть несколько веков.

Поэтому мы предупреждаем о возможных погрешностях восстановленного репринтного издания. В издании могут отсутствовать одна или несколько страниц текста, могут встретиться невыводимые пятна и кляксы, надписи на полях или подчеркивания в тексте, нечитаемые фрагменты текста или загибы страниц. Покупать или не покупать подобные издания – решать Вам, мы же делаем все возможное, чтобы редкие и ценные книги, еще недавно утраченные и несправедливо забытые, вновь стали доступными для всех читателей.

Серия Книжный Ренессанс

www.samizday.ru/reprint

п о с л ѣ д у ю т ъ

по тому правліи облеженія.

п е р в о е п р а в л и о .

Ісвѣгаі сілу , і число непріятелскіхъ осадныхъ людеі , сіце ісмѣряі , сколко шаговъ округъ вала въ себѣ содержіть ; і буде того 2320 шаговъ обрящется , счѣтая пять шаговъ са одну рейнлянскую руну , то естѣ пруть , і того будетъ 12 стонъ , і по тому не можетъ въ тоі крѣпості осадныхъ людеі болші 2320 человекъ быти , ілі счислі становіщное мѣсто , ілі площадь крѣпості , і тако обрящутся въ неі 2500 четверугольныхъ прутьовъ , половіна же 1250 назначиваетъ сілу , ілі число осадныхъ людеі , которымъ въ крѣпості житі возможно , і сгда оба тѣ счисленія вмѣстѣ сложішь , і тогда обрящется 3570 человекъ салдатъ , по вышшеі мѣрѣ сілы осадныхъ людеі : І по тому надлежіть намъ на облеженіе по послѣднеі мѣрѣ 3570 человекъ салдатъ імѣти.

в т о р о е п р а в л и о .

Въ томъ числѣ 3570 человекъ салдатъ учредіть , четвертую частѣ конницы . А імянно 892 человека , да пріі четверті пѣхоты , а імянно 2678 человекъ .

Конница потребна естѣ поля очіщати , і проходіти , і которое ні будѣ въ нуждѣ обрѣтающеся мѣсто въ обоѣ вѣ ручати , і прівозъ всякіхъ запасовъ провожати .

Пехота же потребна ко оборонѣ становіщъ , на которые нападеніе учінено будетъ , на всякую же 100 человекъ пѣхоты дають , по едіноі фалконетѣ , пушкѣ , і того будетъ 26 фалконетовъ , для удержіванія непріятеля ісгалі оупъ нападенія .

т р е т і е п р а в л и о .

Лучшее время къ начинанію около крѣпості устанавліватіся естѣ , то , доколѣ хлѣбные плоды на полѣ не поспѣлі , да бы сапасу доволно себѣ обрѣсти , і осадные бы не могли къ себѣ нічего въ городъ увесіи . І того раді надлежіть облеженіе незапно начинати . І сверхъ того подобаетъ учредіти , чтобы прівозъ былъ всякіхъ воінскіхъ і къ живности потребныхъ запасовъ , лібо повседневно , по вся недѣлі , по

вся мѣсець, ілі по всякую четверть, і полъ года, чгобъ рашнымъ людемъ самѣмъ въ полѣ прежде свѣгладу, не ізчезну-ті, нежелі непріятелямъ въ крѣпості.

ЧЕТВЕРТОЕ ПРАВИЛО.

Къ тому учрежденніе воіска становяшся около крѣпості въ полѣ, въ шѣхъ мѣспѣхъ, сквозь которіе непріятелю какаѣ нѣбудъ помощь проіти можеть, ілі осажденніе влѣходъ імѣти могуть.

ПЯТОЕ ПРАВИЛО.

Становіщі на равномъ полѣ на пятьсотѣ прутовъ отсто-янѣсмъ отъ крѣпості отстаиваются, а не гуляѣ, по тому что оні тако отъ непріятелскіхъ пушекъ, за шанцамі своїмі опасенія нікакого не терпятъ. Аще же поле бліже отъ крѣпості естественную зацїту імѣеть, якоже холмы, рвы, і прочая. то становіща свої туда бліже подвїнутъ, ібо тако будеть отъ непріятелі бліже, і возможно будеть другъ другу луч-че вѣручку, і вспоможеніе чїніть. і можеть шѣмъ гораздо много работи, і карауловъ убавлено і облеженіе укрѣплено бѣть, однакоже не надлежитъ становіщамъ отъ крѣпості бліже трехъ сотъ прутовъ бѣти, да бѣ отъ мѣпанія бомбовъ ізъ крѣпості омягченіемъ не бѣть.

ШЕСТОЕ ПРАВИЛО.

Одїнь обшанцованноі салдатъ можеть боронїтїся противъ шестї человекъ непріятелі, і того радї надлежитъ каждому главному становіщу, противъ помянутыхъ 3550 человекъ непріятелі, по 595 человекъ пѣхотѣ въ себѣ імѣть, і прї томъ потребно бѣть чствѣремъ главнѣмъ становіщамъ, аще со всѣхъ странъ въ томъ полѣ прїступити возможно: Аще же со одной странѣ вода, ілі болото обрѣтается, і тако возможно будеть шѣмъ нѣсколко главнѣхъ становіщї убавитъ і остаточнѣе вѣщїмъ чїсломъ людеі осадитъ якоже сдѣсѣ суть прї главнѣе становіща прї чїслѣхъ 19. 20. 21. мѣ. на каждомъ по 892 человекъ пѣхотѣ, да по 297 чело-вѣкъ коннїцѣ, і сімъ надлежитъ четвероуголно корпїнамї, і бастїонамї добрѣ ошанцованнѣмъ бѣть, да бѣ отъ не-пріятелскіхъ вѣлазокъ безопаснѣ бѣлї.

СЕДМОЕ ПРАВИЛО.

Но да бѣ всѣ прї главнѣе становіща въ другъ уставитъ, і у непріятелі въ другъ хлѣбное сокровїще заключитъ воз-
можно

можно было, і того радї надлежїть у кожного главного становїща въ полѣ противъ того ратныхъ людей на выручку стоящихъ имѣть, сколько осадныхъ людей въ городѣ обрѣтается. А імянно 1785 человекъ, і всего будетъ 5355 человекъ, і тѣ стануть рабочихъ людей оборонять, аще осажденіе восхотятъ выласку учїнїть, ібо осажденнымъ невозможно естѣ, болші половїни ісь города вышедъ, выласку учїнїть, но сколь скоро главнїе становїща ошанцованїи будутъ, також і прочїе особлївые становїща, і тогда помянутые 5355 человекъ насадъ пойдутъ.

Буде же столько людей въ сборѣ не будетъ, і тогда надлежїть одно главное становїще, по одному всѣмъ ратнымъ людмї ошанцоватъ.

О С М О Е П Р А В І Л О .

Егда главнїе становїща ошанцованїи і тогда полагаютъ межъ двумя отъ 200 до 200 прутьовъ особлївые становїща, такъ чтобъ имъ другъ до друга пушечною стрѣлою достать возможно было, а во всякое по 200 человекъ пѣхоты поставїть і ошанцоватъ ихъ во образъ свѣзды, яко назначено чїсламъ 22 мѣ 23 мѣ, і сіе становїщїи получаютъ себѣ людей ісь главнїхъ становїщїи.

Д Е В Я Т О Е П Р А В І Л О .

Въ прочемъ же между шїрокою прежнихъ шанцовъ, бывають по всякую бо ілі 100 прутьовъ караулы поставленїи во всякомъ по двенадцатї, трїнадцатї, шестѣ человекъ, і редутамї ошанцованїи, якоже назначено чїсламї. 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31 мѣ. і тѣ будутъ со особлївыхъ становїщїи, на каждую 24 часа переменены, і оспрѣлїваютъ, ілі очїщаютъ поле мушкетамї отъ одного шанца до другого.

Д Е С Я Т О Е П Р А В І Л О .

Отъ одного шанца до другого бывають въ шестѣ стонѣ глубїною, да такою же шїрокою, рвы прямою чертою проведены со обоїхъ странъ покато спущенїе, земля жъ ісь рва на лѣво і на право, на полѣ выметана, і тѣмъ та крѣпостѣ і совершенно окружена будетъ, такъ чїю нікто ні на телѣгѣ, ні на конѣ, наіменші же того пѣшь проїтї і проѣхатї не возможетъ безъ нашего позволенїя, непрїятелю же невозможно будетъ во рву скрїпїся, і нашї становїщїи получатъ
чресъ

чресѣ то безопасное свое сообщеніе і сходѣ якоже назначено числами . 5 , 6 , 7 , 8 , 9 , 10 , 11 , 12 , 13 , 14 , 15 , 16 , 17 , і 18 .

ПЕРВОЕНАДЕСЯТЬ П Р А В И Л О .

Наположеніе спановищеі надлежитѣ въшнюю частѣ въ полѣ избрати, да бы имѣ отъ непріятелсі обладанымъ не бѣимъ. і подобаетѣ ихъ пространно полагати чѣтобы могли обосѣ чѣсто держати. надлежитѣ на онѣе сухое і сгравое мѣсто избрати, чѣтобы людѣ въ нѣхъ отъ мокроты і злаго воздуха не заскорбѣли, ілі і весма непріуджены бѣли опшуду вонѣ имѣти. Такожѣ да бы къ нимъ возможно бѣло прѣвосу всякихъ запасовъ, і помощи на вѣручку прѣходимъ.

ВТОРОЕНАДЕСЯТЬ П Р А В И Л О .

Поселяномъ уѣзнымъ надлежитѣ подѣ смертною казнѣю закатѣ, чѣтобы нічого въ крѣпости не провозилѣ, і такімъ образомъ бываєтѣ крѣпости 2 , ілі 3 , жатвенныє времена въ заперті держана, і тогда гладѣ въ крѣпости мѣру прѣвоидетѣ, і то мѣсто въ руки нашѣ прѣдаетѣ.

2. Г Л А В А .

Егда ко крѣпости воіско на помощь прѣггѣ можетѣ.

Осмотрѣ о семѣ второѣ фѣгурноѣ лѣстѣ, і тамо непріятельская крѣпость назначена числомъ первымъ.

п о с л ѣ д у ю т ѣ

правѣлы облеженія.

п е р в о е п р а в и л о .

Расположи, коль сілно можетѣ непріятельское воіско прѣпѣти, і напрѣмѣрь хотя сѣо будєтѣ 144000 человекъ, і тогда одна шестая частѣ изъ того число назначитѣ, а імяно 24000 , і столько салдатовъ намъ ко облеженію потребно єстѣ, егда мы кѣтому ошанцованіє употреблѣти будєтѣ, і въ томъ числѣ будєтѣ 6000 конницѣ, да 18000 пѣхотѣ по ізоображенію по одной чѣтвертѣ, противъ трехъ чѣтвертєі. і тѣмъ на всякую тѣсящу дамъ по одной картаунѣ, і того будєтѣ 18 картауновъ, і єще іныє малые полевые пушкѣ. Также потребно єстѣ имъ 18 моршѣровъ имѣти. ібо
нагле-

належить опасатися, что бы имъ отъ непріятелѣи пакѣ насупротивъ осажденнымъ не быти, и того ради подобаетъ имъ заботитися, что къ супротивленію потребно естъ.

В Т О Р О Е П Р А В І Л О .

Належитъ первымъ въ полѣ быти, да бы непріятель во установленіи имъ не помѣшалъ, и крѣпостѣи належитъ ратными людьми обоити, и обвестъ, что бы ихъ пушечнымъ выстрѣломъ не достать, а імянно, на равномъ полѣ вѣсомъ соиъ даже до тысячи прутовъ отъ крѣпостѣи.

Т Р Е Т І Е П Р А В І Л О .

Воіско устанавливается квартирами, ілі становіщамі около крѣпостѣи, то естъ оно раздѣляется въ различные частѣи, каждая по три тысячи даже до десяти тысячъ человекъ. по послѣднимъ же мѣрѣи належитъ тремъ частемъ, ілі главнымъ становіщамъ быти, и болшіе, по тому смотря, какъ по величина града. и множество путей ктому требовати будетъ, тѣ становіщѣи, которымъ болшее нападеніе принужденнымъ быти, претерпѣти належитъ людямъ сильнѣе быти средь прочими.

Ч Е Т В Е Р Т О Е П Р А В І Л О .

Становіщѣи бѣваютъ по четверемъ угламъ осаженіи, то естъ, онѣ сочиняютъ четыре фронты, ілі чела. А імянно, одно противъ непріятельской пріходящей выручкѣи. Второе противъ крѣпостѣи, остаточные же два на право и на лѣво на стороны, яко же по обоимъ становіщамъ вѣдѣти возможно при числахъ второмъ, и третіемъ, и во всякомъ ісв нѣхъ числомъ по шестнадцати баталіоновъ, то естъ по осми тысячъ человекъ, да по четыре шквадроны конницы. И того по 1200 человекъ. Пѣхота заимываетъ среднюю часть чела, назначенную числомъ четвертымъ. Конница же оба крыла назначенныя числомъ пятымъ. Воевода же становітся въ срединѣ становіща при числѣ шестомъ; пушечной же снарядъ, войнскіе припасы, хлѣбной запасъ, и казна, около его при числѣ седмомъ.

П Я Т О Е П Р А В І Л О .

Воевода заимываетъ себѣ становіще въ такомъ мѣстѣи откуды непріятельской генеральной выручкѣи чаютъ. и то бу-

б

детъ

гетъ таково пространно, что во время нужды ратные люди ізъ прочіхъ становіщъ, туда же могутъ уїти. Чесо раді надлежіть на то смотрѣніи, да бы одно становіще другое саранѣ вѣручати могло; і еще того раді вода, ілі болото, такоє сообщеніе їмъ чїніти мѣшастъ, то надлежіть мосты чресъ оныє учїніти.

ШЕШТОЕ ПРАВИЛО.

Становіщі надлежіть въ сухіхъ і здрваньхъ мѣстѣхъ полагати, і на вышшеї землѣ, і чшо бѣ возможно было туда прїводу всякіхъ запасовъ бѣти, такоже і къ крѣпости по прїзволснїю свосму подступати возможно.

СЕДМОЕ ПРАВИЛО.

Надлежіть становіщі по томъ ошанцовати кортїнами, і басїонами, такъ, что бѣ межъ картїнами, і становіщамї тревожное мѣсто свободно осталосъ на 200 ілі 300 сажень шїрокою прї числахъ, второмъ і третїемъ, на которомъ салдати вышегъ ізъ шалашеї своїхъ въ строї стати могутъ. Сїе ошанцованїе укрѣпляется протївъ того, какѣхъ слѣдѣхъ нападснїи тамо часшї.

ОСМОЕ ПРАВИЛО.

Всѣ становіщі бѣваютъ въ другъ ошанцованы, і того раді двѣ третї воїска надъ тѣмъ работаютъ, да бы скоро совершїти, а одна третї стоїтъ въ готовоснїи для отвращенїя всякіхъ прїлучсвъ, которые работнїковъ обезпокоївати могутъ. аще же не будешь толъ сіленъ, чшо бѣ всѣ становіщі въ другъ спрѣлбою очїщанїи возможъ. і тогда надлежіть одно становіще по другому ошанцовати всѣмъ воїскомъ, і такїмъ образомъ будутъ воїска въ безбопасеннїи стоїти, і могутъ спростъ великої непрїятелскої слѣ супротївїтїся.

ДЕВЯТОЕ ПРАВИЛО.

Между двумя главнїми правїлы, бѣваютъ на пушечної вѣспрѣлбъ расстоїанїемъ особлївїе становіщі уставленны, і столко оныхъ числомъ, елїко оныхъ шїрота обводної чертї. і множество проходовъ сквозъ которые непрїятелская помощї можеть въ крѣпость воїти, требовати будеть. Во всякоє же ізъ тѣхъ становіщъ постановляютъ по 600 человекъ, і ошанцовываютъ тогда, якоже вгдѣтї возможно прї числѣ 4 мѣ.

ДЕСЯТОЕ

ДЕСЯТОЕ ПРАВИЛО.

Егда становіщі обшанцованы, і тогда надлежіть онѣе праверсіамі. то естѣ поперечными прегражденіи і редушамі въ мѣстѣ сѣченіи. Траверсіи же состоятъ ісорву въ шестѣ стопѣ глубиною, да въ 9 стопѣ широтою къ полю учиненнаго, въ прямои чертѣ на мушкетной перестрѣлѣ дліною іназадѣ на сторонахъ къ крѣпости, отъ одной грудной обороны, которая въ шестѣ стопѣ выотою, і на верху толь же толста да будетѣ, якоже назначено числами. 11 мѣ, 12 мѣ, 13, і 14 мѣ. і сіе естѣ меньшая мѣра которую по величинѣ страху смотря, шірѣе, глубже, выше, і толще учиніти возможно по благоісорбѣтенію. Редушѣ же такожде по всякой мушкетной перестрѣлѣ расстояніемъ прі праверсіахъ, то естѣ поперешныхъ преграженіяхъ раздѣлены такѣ что оні праверсіи, на лѣво і на право стрѣлою очищати, і даже до 50 человекъ караулу въ себѣ содержатіи могутѣ. якоже назначено числами, девятими да десятими. і тако будетѣ крѣпости отъ неприятелской вѣручки снаружья обведена. которос заключеніе називается цѣркумвалаціонѣ:

ПЕРВОЕ НАДЕСЯТЬ ПРАВИЛО.

По совершеніи цѣркумвалаціона, то естѣ обводной чертой, бываеетъ иное заключеніе около крѣпости сдѣлано, въ 500 прутовъ близостию отъ крѣпости состоящею ісѣ праверсіи на мушкетной перестрѣлѣ дліною прі числѣ 18, і ісѣ учиненныхъ редушѣ прі числѣ 17, такѣ же какѣ і въ цѣркумвалаціонѣ. токмо сѣ такіми раздѣленіемъ, что ровѣ праверсіевъ къ крѣпости лежіть. сіе обведеніе нарицается контравалаціонѣ. то естѣ противная обводная черта, і потребно естѣ къ помѣшанію осажденнымъ на вѣласкі вѣходитѣ.

ВТОРОЕ НАДЕСЯТЬ ПРАВИЛО.

Прі складываніи цѣркумвалаціона і контравалаціона надлежіть положеніе поля благорасудати. ібо возможно по часту онѣе тако же і становіщі весьма близко подѣ крѣпости іпріближитѣ. однакож не будетѣ іхъ вѣдѣтѣ, по тому что могутѣ оні са горою ілі во рву, ілі между предметыи і строеніями покрѣпѣтѣ стоятѣ. і тѣмъ можетѣ много работѣ і карауловъ соблютѣ. і раздѣленные раниіе люди ісѣ воіска могутѣ другѣдругу удобнѣе помощь, і вѣручку учинитѣ.

ніть. однакж надлежить становіщамъ лжатиъ , чю бь бомбамі їх достати не возможно было , то естѣ въ 300 , прутахъ отстояніемъ по послѣднеі мѣрѣ опі крѣпості , такожъ надлежить между цѣркумвалаціономъ і коніравалаціономъ на 200 ілі на 300 прутовъ шіроію поля оставітиъ , да бы тамо ратніе люди по потребности могли въ строі боевоі стати , і строемъ бітися.

Становіщніе чела внѣ цѣркумвалаціона бывають , предъ средіною кортїноюю равелїнамі укрѣпленні . такожъ предъ цѣркумвалаціономъ на мушкетноі перестрѣль опістояніемъ отъ того гуѣ непрїятелское нападеніе учїнітіся можетъ , бывають на всякоі мушкетноі перестрѣль расстояніемъ редушкі поставленні прї числѣ пятомъ надесяиъ , і въ каждоі по трїшцати человекѣ пехоты на караулѣ уставленні , которіе непрїятеля за ранѣ увїдѣти , і сго не много задержатиъ , і въ смущеніе прївесті . і становіщї всѣ встревожіиъ , і вооружіиъ могутъ . надлежить цѣркумвалаціїннїе , і коніравалаціїннїе черти . такожъ і чрезъ вѣшшюю частѣ поля бѣгѣ своі воспрїяти . і егда между обоїми чершамі нѣкоторіе горы лежатъ . і тогда надлежить редушкі на нїхъ построїтиъ , яко же прї числѣ девятомъ надесяиъ , і въ тѣхъ , [егда непрїятель въ обозѣ вломїтіся хочеть] многое число пѣхоты на караулѣ поставіти . і тако будетъ сімъ крѣпостѣ во облеженїи , но не надлежитъ же забытиъ прївозѣ всякїхъ живности учредїти , ілі тотѣ часѣ въ другѣ на лѣто , і на сіму сапосѣ съ собою прївесті , да бы самїмъ отъ гладу ошогнаннїмъ не бѣтиъ .

В Т О Р А Я Г Л А В Н А Я Ч А С Т Ь .

о обѣкновенномъ , ілі о порядочномъ нападенїи .

Подѣ обѣкновеннїмъ , ілі порядочнїмъ нападенїемъ , ілі осадою разумѣется . Аще къ непрїятелскоі крѣпості художествомъ , ілі трудомъ прїблїжїтіся возможно . і мѣсто по малу по стопѣ сілно побѣждашї , дондеже осаднїмъ нї времени , нїже случая нїкакого не останется болші бітїся , ілі отпорѣ чїніти . і когда онї лібо по ізволенїю непрїятелскому дашїся , ілі себя всѣхъ самїхъ нашїмъ яроственнїмъ обѣклымъ прїступомъ убїтїхъ вїдѣти прїнужденї будуть .

Сгѣсь шесть глѣствъ къ расужденїю прїдуть , і того радї сіе глѣло на шесть главъ расглїті хочю .

ПЕРВАЯ ГЛАВА.

Какъ воіско около крѣпости расставити подобаетъ, смотри о томъ претей фігурной листъ. тамъ крѣпость назначена числомъ первымъ.

ПОСЛѢДУЮТЬ ОСАДНЫЕ ПРАВИЛА.

ПЕРВОЕ ПРАВИЛО.

Воіску съ которымъ мы обикновенное ілі порядочное нападеніе чинити хоцемъ, такъ сілну бѣтї подобаетъ, да бѣтї во одно время непріятельское прїблїжающее воіско встрѣчатї і купно нападеніе протївъ крѣпости продолжатї, возмоглобъ пятьдесятъ тысячъ ратныхъ людей, къ сему дѣлу довольно бѣтї. чаю тракоже і кормовыхъ, і ратныхъ їмъ запасовъ на два мѣсяца нужно.

ВТОРОЕ ПРАВИЛО.

Аще полс внѣ крѣпости равно, тогда наименшї по тысячѣ прутьовъ отъ крѣпости одна лїня, ілі частъ ратныхъ людей около крѣпости расставлена да будетъ, которїе спїною своею, протївъ крѣпости, і лїцемъ своимъ протївъ поля да стоятъ. такая лїня естѣ цїркумвалаціонъ ілі обводная черта, і тамъ большая частъ коннїцы расставляется. і между пехотою устанавливается.

Пѣше баталїоны назначены суть числомъ вторымъ, а конные шквдроны числомъ третїемъ, тѣ въбраняютъ, ілі препону дають, да бѣтї ні какїя помочнїя люди въ крѣпость не вошлї.

ТРЕТІЕ ПРАВИЛО.

По томъ длїною двѣстї ілі трїста прутьовъ блѣжае къ крѣпости другую лїню ратныхъ людей около крѣпости расставляютъ, которїе лїце свое къ крѣпости і спїну свою къ цїркумвалаціону, [ілі обводной чертѣ] обращаютъ, сію лїню называютъ контравалаціонъ, оную осаждаютъ болшею частью пѣхотою. і назначены суть баталїоны числомъ четвертымъ, а шквдроны числомъ пятымъ. і онї будутъ мѣшатъ, да бѣтї і въ крѣпости въласкї учїненнї не былї, і їмѣютъ довольно поля боевымъ строемъ бїтїся.

ЧЕТВЕРТОЕ ПРАВИЛО.

Ціркумвалаціонь , ілі обводную черту укрѣпляють кортінами , і бастіонамі і равелінами , предъ кортінами . гдѣ вѣходъ сумѣ однакожь да бы между кортінами і обосамі сѣбѣже мѣсто оставлено было шіріною по тріста стопъ . такожде контравалаціонь укрѣпленъ да будетъ поперечнымі шанцамі . і полуредутамі , [четвероугольные шанцы] которіе єдинъ уголъ протівъ поля обрацають , і между праверсамі ілі поперечнымі шанцамі , і обосамі оставляється сѣбѣже мѣсто шіріною вѣ двѣсті , половіна воіска труждається во укрѣплєніи шаборовъ .

ПЯТОЕ ПРАВИЛО.

Полевѣи воевода сѣ главнѣмъ становіщемъ стоїтъ между ціркумвалаціонемъ , і контравалаціонемъ , у чїсла шестіаго на мѣстѣхъ , гдѣ непріятелское воіско нападєніє чїнітъ прїнуждено будетъ , і гдѣ рашнѣе людї воіска єго удобно сѣ нїмъ соедїнітїся могутъ , вѣходъ їмѣя протівъ пространнаго поля , предъ которымъ между рашнѣмї людмї великое пространное мѣсто оставлено да будетъ , чїсломъ шестѣмъ надєсятъ , тѣмъ людємъ , которїя прїдутъ для возвѣщенїя , ілі взятїя отъ него указа какова , становіще єго четверогранно ограждають рвомъ , і грудною обороною . По правої сторонѣ полевого воеводѣ прїчїслѣ седмѣмъ , єстѣ мѣсто чужоємскїмъ посломъ і господамъ . а сѣмъ по правої сторонѣ чїсломъ осмѣмъ назначено єстѣ становіще большоє снаряду . По лѣвої сторонѣ чїсломъ девятѣмъ єстѣ торжіще і славнѣе ряды , і лавкї , гдѣ товарѣ всякїе продають , а сѣмъ по лѣвої сторонѣ чїсломъ десятѣмъ обрѣтаются запасы которїе сѣ болшїмъ снарядомъ по правої сторонѣ соедїнятѣся . Са запаснѣмъ мѣстомъ єстѣ чїсломъ первѣмъ надєсятъ назначено , їзвєстїчество , которїе всякое надобїє прївѣзатѣ . Са торжіщемъ чїсломъ вторѣмъ надєсятъ . єстѣ мѣсто мяснїкомъ , і харчевнїкомъ . Са полєвѣмъ воеводю чїсломъ третїємъ надєсятъ , єстѣ меньшее генералское урядство сѣ комїсарїадствомъ . Са мѣстомъ посолскїмъ , чїсломъ четвертѣмъ надєсятъ , єстѣ становіще їнженєровъ подкѣпцїковъ і всего того которое ко укрѣплєнію мѣстѣ прїналежитъ . Са болшїмъ снарядомъ обрѣтаются рашнѣе запасы пороховъ , і ядра , і фєтїлі і всякїе огнєстрѣлнѣя прїпасы чїсломъ пятѣмъ надєсятъ . около которѣхъ ровъ , і груд-